

RODNA DIMENZIJA LOKALNOG RAZVOJA: REZULTATI ISTRAŽIVANJA U KRAGUJEVCU*

Marina Blagojević Hjuson*
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

U ovom radu su izneti rezultati anketnog istraživanja vezanog za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou, u Kragujevcu. Istraživanje predstavlja jedno u nizu istraživanja pod nazivom "Rodni barometar" koja se u sprovode u regionu Jugoistočne Evrope, od 2002. godine, a čija se specifičnost sastoji u fokusiranju na razlike i nejednakosti između žena i muškaraca koje postoje na nivou svakodnevnog života. Ovo istraživanje je sledilo tu logiku, ali je takođe bilo razvijeno u pravcu ispitivanja stavova građana i građanki u vezi sa njihovim životom u lokalnoj zajednici. Rezultati istraživanja su pokazali da je velika većina i žena i muškaraca neinformisana, nezainteresovana i nesklona učestvovanju u procesima upravljanja u lokalnoj zajednici. Među njima u velikom broju slučajeva postoji više sličnosti nego razlika, ali se razlike zadržavaju u onim oblastima koji se mogu povezati sa klasičnim rodnim ulogama. Kritički stavovi i poboljšanje položaja, i u privatnoj i u javnoj sferi, raste sa obrazovanjem, što je naročito vidljivo kod žena. Stepem jednakosti u odlučivanju je viši u privatnoj nego u javnoj sferi, ali je veoma izražena razlika u plaćenom i neplaćenom radu.

KLJUČNE REČI: rodna ravnopravnost / lokalna uprava / Rodni barometar / kvalitet života / rodne nejednakosti

* Ovaj tekst je rađen u okviru projekta koji se realizuje u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, u okviru potprojekta "Socijalne nejednakosti i socijalna inkluzija" (projekat No 47011), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja kome se ovom prilikom zahvaljujem.

* E-mail: marinablago@gmail.com

RODNA RAVNOPRAVNOST NA LOKALNOM NIVOU: EVROPSKI PRISTUP

Savet evropskih opština i regiona (CEMR), asocijacija lokalnih i regionalnih vlasti iz više od trideset zemalja Evrope, usvojio je 2006. godine Evropsku povelju o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou. Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou je namenjena lokalnim i regionalnim upravama u cilju usmeravanja njihovih snaga i partnerstava ka postizanju veće ravnopravnosti (http://evintegracije.skgo.org/upload/Document/Doc/2013_09/Povelja_-WEB_2_strane.pdf). U predgovoru ove Povelje stoji da " Rodna ravnopravnost pretpostavlja da muškarci i žene imaju jednake preduslove za ostvarivanje ljudskih prava, da postoje jednake mogućnosti za muškarce i žene da doprinesu kulturnom, političkom, ekonomskom, socijalnom i nacionalnom napretku, kao i da imaju identične šanse da uživaju sve koristi od napretka jedne zajednice". Takođe, poslednjih godina je u Srbiji na lokalnom nivou intenziviran rad u oblasti promovisanja rodne ravnopravnosti. Tako je i 40. Skupština Stalne konferencije gradova i opština, usvojila 2012. Godine "Deklaraciju SKGO o poštovanju principa rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou vlasti u Srbiji" (http://evintegracije.skgo.org/upload/Document/Doc/-2013_01/Deklaracija_SKGO_o_rodnoj_ravnopravnosti.pdf). SKGO radi na ojačavanju kapaciteta lokalnih samouprava i tela za rodnu ravnopravnost u primeni principa ravnopravnosti u svakodnevnom radu, u svim politikama i uslugama na lokalnom nivou, i inicirao je i istraživanje na ovu temu (Bobić, 2012). Ali, i pre usvajanja ove Deklaracije od strane SKGO, u Srbiji su postojale aktivnosti usmerene na lokalni nivo u ovom polju . Jedna od njih je bila vezana i za istraživanje Rodni barometar, koje je bilo, za UNIFEM sprovedeno u Valjevu i Kragujevcu, kako bi se identifikovale rodne komponente lokalnog razvoja i pripremile preporuke za odgovarajuće mehanizme.

RODNI BAROMETAR NA LOKALNOM NIVOU

Prvo istraživanje pod nazivom "Barometar rodne jednakosti" obavljeno je u Finskoj, 1998. godine, sa ciljem da se napravi presek stanja rodne jednakosti u finskom društvu (http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-8321.pdf). Ono je obuhvatilo stavove i mišljenja ljudi o rodnoj jednakosti, kao i njihova iskustva u privatnoj i javnoj sferi. Barometar je ponovljen i 2001. i 2004. i 2009. godine kako bi se omogućilo praćenje promena u ovoj oblasti. U našem regionu, prvi rodni barometar, po ugledu na ovaj originalni, rađen je u BiH 2002. To istraživanje je u punoj meri pokazalo

problem neadekvatne metodologije, odnosno problematičnost preuzimanja metodologije iz drugog i bitno i drugačijeg društvenog konteksta. Ipak, i ovo istraživanje je razotkrilo niz izazova za rodne politike, kad se rodne nejednakosti posmatraju iz perspektive svakodnevice (Blagojević, 2004). Sledeće istraživanje pod ovim nazivom sprovedeno je 2006. godine u Srbiji. Taj rodni barometar, prvi u

Srbiji, inicirao je AŽIN (Asocijacija za žensku inicijativu) u okviru svog projekta praćenja sprovođenja Strategije za smanjenje siromaštva. Jedna od planiranih aktivnosti bila je i sprovođenje istraživanja o socioekonomskom položaju žena i muškaraca u Srbiji. Planirano je da se istraživanje koristi u formulisanju rodni politika u ključnim nacionalnim strategijama i dokumentima, kao što su Nacionalni plan akcija za poboljšanje položaja žena i postizanje rodne ravnopravnosti, Milenijumski ciljevi razvoja, Strategija za smanjenje siromaštva i dr. Unutar ovako postavljenog okvira određeni su i ciljevi istraživanja. Predmet istraživanja su bili društveni položaj i kvalitet života žena i muškaraca u Srbiji, koji su stavljeni u širi kontekst ispitivanja transformacije rodno režima u Srbiji, dakle u jednom društvu u "tranziciji" na poluperiferiji Evrope. Povratak temeljnoj sociološkoj kategoriji kao što je društveni položaj imao je za cilj da ispita individualno i kolektivno učešće žena u distribuciji materijalnog bogatstva,

moći i ugleda. S druge strane, uvođenje kategorije "kvalitet života" imalo je za cilj namerno skretanje s pukog ekonometrijskog ispitivanja "dobitaka i gubitaka" po liniji roda, i zalaganje, implicitno i eksplicitno, za "razvoj", a ne za "rast", i za merenje tog "razvoja" iz mikro perspektive ([http://www.awin.org.rs/sites/default/files/RODNI BAROMETAR 2006](http://www.awin.org.rs/sites/default/files/RODNI_BAROMETAR_2006)). Treće istraživanje tipa "barometra" rađeno je u još jednoj zemlji regiona, ili subregiona, u Crnoj Gori (Blagojević, 2008). U Srbiji je istraživanje tipa "barometra", najobimnijeg i najkompleksnijeg snimanja međurodnih odnosa na mikro nivo, na nivou svakidašnjeg života, ponovljeno 2012 (Blagojević Hjuson, 2013) . U međuvremenu, u Srbiji su urađena i dva "Rodna barometra" na lokalnom nivou, u Valjevu i u Kragujevcu. Ovde će biti prikazani rezultati istraživanja u Kragujevcu. Važno je napomenuti da je istraživanje naišlo na veliku zainteresovanost na lokalnom nivou, kao i da je intenzivno korišćeno u radu lokalne Komisije za rodnu ravnopravnost.¹

¹ Istraživanje je finansirao UNIFEM, a terenski deo istraživanja je sproveo CESID. Ovom prilikom se zahvaljujem i jednoj i drugoj organizaciji, kao i lokalnoj Komisiji za rodnu ravnopravnost u Kragujevcu, za sve aktivnosti koje su sledile iza istraživanja, a bile sa njim u vezi.

Rodni aspekti lokalnog razvoja su u ovom istraživanju bili ispitivani u tri dimenzije:

1. u **oblasti upravljanja** u lokalnoj zajednici, preko ispitivanja stavova i informisanosti građana,

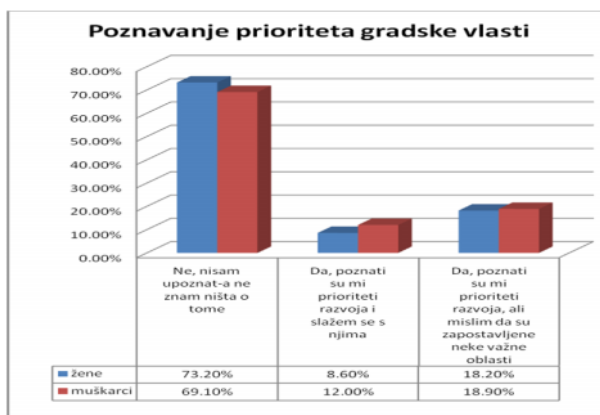
2. u oblasti **ekonomskog položaja**

3. u tzv. **privatnoj sferi**, tj, u oblasti rodni odnosa u porodici i domaćinstvu kao ekonomskoj jedinici, izuzetno važnoj u "ekonomiji preživljavanja".

Ove ispitivane oblasti odgovaraju mnogo širim problemima, kao što su problem upravljanja (governability), odnosno kvaliteta lokalne samouprave; problem ekonomskih prava i problem ljudskih prava u najširem smislu, uključujući i nasilje u porodici. Istraživanje je nužno suzilo navedene probleme i konkretizovalo ih svođenjem na najbitnije dimenzije i odgovarajuće indikatore. Ono je trebalo da ispita da li i u kojoj meri postoje rodne razlike u ovim oblastima, da li su one relevantne i kako su među sobom povezane. Polazna pretpostavka je bila da je rod bitan za strukturiranje moći u javnoj i privatnoj sferi, kao i za pozicioniranje pojedinki i pojedinaca. Ipak, koliko je rod bitan i koliko je bitan u poređenju sa nekim drugim determinantama socijalnog položaja (npr. starost, obrazovanje, zanimanje, pripadnost selu, odnosno gradu, autohtonost i migratorni status) je nešto što je otvoreno pitanje i zahteva empirijski zasnovanu analizu konkretnog konteksta. To znači da iako je rod bitna društvena determinanta koja određuje položaj pojedinke i pojedinca u javnoj i privatnoj sferi, on zapravo veoma često nije i najbitnija determinanta, i često deluje u sadejstvu sa nekim drugim determinantama, i to ne uvek jednostavno i jednoznačno. Ispoljavanje rodni nejednakosti je veoma tesno povezano sa porodicom, koja istovremeno može biti i činilac pojačavanja rodni razlika (npr. putem korišćenja neplaćenog domaćeg rada kojeg uglavnom obavljaju žene) i činilac smanjivanja rodni razlika (npr. preko položaja porodice u socijalnoj stratifikaciji, koja onda posredno deluje i na pozicioniranje žena u javnoj sferi). Takođe, ispitivanje rodni nejednakosti uključuje i ispitivanje stavova, ali i ponašanja, najčešće preko stavova, kao i konkretnih nejednakosti u posedovanju resursa. Ovi podaci nemaju jednaku težinu, i potrebno ih je sagledati u širem kontekstu transformacije rodni režima na poluperiferiji (Blagojević 2009; Blagojević Hjuson, 2013)

REZULTATI ISTRAŽIVANJA² GRAĐANI/KE I OKRUŽENJE U KOM ŽIVE

Građani i građanke Kragujevca u velikoj većini slučajeva **uopšte nisu upoznati sa prioritetima gradske vlasti** u oblasti lokalnog razvoja. Samo manje od jedne petine i žena i muškaraca izjavljuju da su im ovi prioriteti poznati, ali i ovaj broj se može smatrati precenjenim, jer su ljudi više skloni da tvrde da nešto znaju nego obrnuto. Ipak, i pored nepoznavanja prioriteta lokalnog razvoja koje je utvrdila lokalna vlast, mali je broj onih koji nemaju svoje mišljenje o tome koju vrstu vlasništva bi grad trebalo da podstiče. Nije neuobičajeno to što se u Kragujevcu, po inerciji, najveći broj i žena i muškaraca opredeljuje za "industrijske sisteme pod kontrolom države". Iz perspektive aktuelne finansijske krize koja duboko menja društveni konsenzus između biznisa, politike i društva, teško je tvrditi da je reč isključivo o anahronom i konzervativnom pristupu. Stavovi žena i muškaraca se po ovom pitanju ne razlikuju. Najbitnija razlika među njima je u broju onih koji nemaju stav. **Ispitanice mnogo češće nemaju određeni stav**, ali je moguće pretpostaviti i da je ženama iz uzorka bilo lakše da "priznaju" da nemaju stav, nego muškarcima. Naime tradicionalna muška uloga u našem sociokulturnom kontekstu podrazumeva muškarca koji "sve zna najbolje".



² Terenski deo istraživanja je sproveden septembra 2009.godine na reprezentativnom uzorku od 825 ispitanika, ane teritoriji grada Kragujevca. Prikupljanje podataka vršeno je tehnikom direktnog intervjuisanja ispitanika/ca, sa instrumentom u formi upitnika koji je sadržao 105 pitanja.

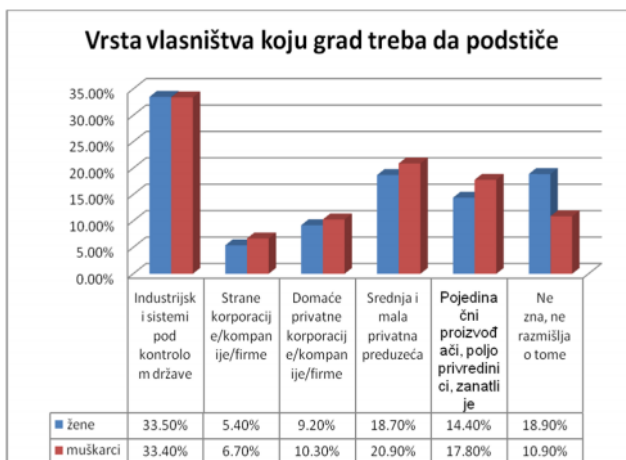


Tabela 1. Prosečna ocena pojedinačnih elemenata okruženja (1-5 – vrlo nezadovoljan/na do veoma zadovoljan/na)

Element okruženja	Ž	M
Stanje komunalne infrastrukture (grejanje, vodovod, kanalizacija)	3.3	3.3
Stanje u javnom saobraćaju (kvalitet prevoza, cena, učestalost linija)	3.5	3.5
Stanje i kvalitet puteva, saobraćajnica, trotoara ...	2.9	2.7
Čistoća grada/mesta u kom živim	2.9	2.9
Stanje zelenih površina, parkova i travnjaka	3.1	3.0
Ulično osvetljenje	3.4	3.4
Kvalitet jaslaca i vrtića, postojanje dovoljnog broja mesta u njima	2.2	2.4
Kvalitet škola i obrazovanja, udaljenost škola od mesta boravka	3.5	3.6
Dostupnost zdravstvenih usluga (blizina DŽ, bolnice, ambulante...)	3.8	3.8
Kvalitet zdravstvenih usluga (stručnost osoblja, ljubaznost...)	3.4	3.5
Dostupnost ustanova kulture, postojanje kulturnih događaja...	2.7	2.7
Postojanje i dostupnost mesta za sport i rekreaciju	2.8	2.9
Fizička bezbednost, sigurnost na ulici, u kraju	3.2	3.3
Stanje u urbanizmu, uredenost građevinskih poslova	2.5	2.4
Komunalni red (rad kafića, parkiranje na ulici,...)	2.4	2.5
Mogućnost zaposlenja/promene posla/dodatne zarade	1.5	1.6
Odnos prema građanima u gradskoj administraciji (šalteri, uprava)	2.7	3.0
Sprečavanje nasilja nad ženama, zaštita od nasilja u porodici	2.7	3.0
Solidarnost građana, komšija, spremnost da pomognu u nevolji	3.7	3.8

Najveći broj ocena o pojedinačnim elementima okruženja se kreće oko sredine, što može biti rezultat neobaveštenosti i ravnodušnosti, a ne umereno pozitivnih stavova. Zanimljivo je da su **razlike između muškaraca i žena u prosečnim ocenama zapravo veoma male**. Najveće razlike su u ocenama vezanim za sprečavanje nasilja nad ženama i odnosu gradske administracije prema građanima. Sasvim je moguće da u patrijarhalnom okruženju postoji u samom ophođenju opštinskih službenika prema ženama određen diskriminatorni stav, bez obzira na to da li se radi o šalterskim službenicima ili službenicama. To bi značilo da je **neophodno rodno osvešćivanje**

administrativnog osoblja, kako bi se izbeglo da rodni stereotipi ometaju ostvarivanje prava korisnica usluga lokalne administracije.

Žene su, u celini nešto kritičnije od muškaraca, ali i više sklone da nemaju stav. Posebno je zanimljivo to da i građanke i građani najviše ocene daju sami sebi, odnosno građanskoj solidarnosti. Drugim rečima, "narod" sebe procenjuje pozitivnije od okruženja u kome živi. **Ispitanice najnegativnije ocene daju za: kvalitet jaslica i vrtića, komunalni red, stanje u urbanizmu, i već pomenutom odnosu gradske administracije i sprečavanju nasilja nad ženama.**

Table 2. Kvalitet jaslica i vrtića, po starosti ispitanica

	Starost						
	Total	18 do 29 god	30-39 god	40-49 god	50-59 god	60-69 god	više od 70 god
Ne zna, nema stav	45.50%	34.30%	24.50%	46.60%	58.30%	54.70%	75.00%
Uopšte nije zadovoljan/na	24.50%	32.30%	30.90%	27.40%	16.70%	18.80%	12.50%
Uglavnom nezadovoljan/na	10.10%	12.10%	18.10%	9.60%	5.20%	7.80%	2.50%
Ravnodušan/na	7.90%	11.10%	9.60%	5.50%	8.30%	3.10%	7.50%
Uglavnom zadovoljan/na	7.10%	6.10%	9.60%	8.20%	7.30%	7.80%	...
Potpuno zadovoljan/na	4.90%	4.00%	7.40%	2.70%	4.20%	7.80%	2.50%
Total	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Tabela 3. Zadovoljstvo jaslicama i vrtićima, po obrazovanju ispitanica

	obrazovanje					
	Total	završena osnovna škola ili manje	dvogodišnja ili trogodišnja srednja škola	četvorogodišnja srednja škola	viša škola ili fakultet	učenica, student.
Ne zna, nema stav	45.50%	61.00%	37.20%	45.90%	40.00%	47.80%
Uopšte nije zadovoljan/na	24.50%	13.00%	36.00%	25.90%	20.00%	30.40%
Uglavnom nezadovoljan/na	10.10%	10.40%	10.50%	8.20%	13.60%	4.30%
Ravnodušan/na	7.90%	3.90%	7.00%	9.40%	9.10%	8.70%
Uglavnom zadovoljan/na	7.10%	6.50%	4.70%	6.50%	10.90%	4.30%
Potpuno zadovoljan/na	4.90%	5.20%	4.70%	4.10%	6.40%	4.30%
Total	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Dezagregiranje podataka po starosti i obrazovanju ispitanica pokazuje da su najnezadovoljnije upravo one ispitanice koje najverovatnije imaju **neposredno iskustvo** sa jaslicama i vrtićima, tj. ispitanice starosti 30-39 godina, koje su nezadovoljne gotovo u polovini slučajeva. Ovaj podatak ukazuje na potrebu da se uđe u dublje razumevanje iskazanih stavova

ispitnika. Naime, ako oni koji imaju konkretno iskustvo sa nekim konkretnim elementom okruženja ujedno iskazuju i najkritičniji stav, onda je njihov stav daleko relevantniji od stavova onih koji iskazuju stav bez neposrednog iskustva. Međutim, dublja analiza bi zahtevala dodatno istraživanje, pre svega uz korišćenje kvalitativne metodologije.

Obrazovanje ispitanica doprinosi njihovom kritičkijem odnosu prema okruženju. Većina najneobrazovanijih ispitanica nema stav o jaslicama i vrtićima. Ipak, najnezadovoljnije vrtićima nisu najobrazovanije ispitanice, već one koje imaju dvogodišnju ili trogodišnju srednju školu, gotovo polovina. Iza ovakvih odgovora se kriju različita moguća objašnjenja. Moguće je da je iskazivanje negativnog stava nešto što se smatra potvrdom vlastite vrednosti i značaja, odnosno da je pro forme, a moguće je i da je iskustvo ovog društvenog sloja zaista negativno u korišćenju ustanova predškolskog obrazovanja. Sasvim je moguće da je raširena korupcija, koja se odnosi i na prijem dece u vrtiće, pa i na njihov tretman u vrtićima, pojačala slojnu diferencijaciju i stavila i decu i roditelje sa dna društvene lestvice u još nepovoljniji položaj nego što je to ranije bio slučaj.

Tabela 4. Stav o sprečavanju nasilja nad ženama, po starosti ispitanica

	Total	Starost					70 i više
		18 do 29 god	30-39 god	40-49 god	50-59 god	60-69 god	
Ne zna, nema stav	34.50%	23.20%	30.90%	35.60%	34.40%	39.10%	62.50%
Uopšte nije zadovoljan/na	14.60%	17.20%	21.30%	16.40%	9.40%	12.50%	5.00%
Uglavnom nezadovoljan/na	16.50%	18.20%	13.80%	17.80%	18.80%	15.60%	12.50%
Ravnodušan/na	12.70%	14.10%	18.10%	8.20%	10.40%	14.10%	7.50%
Uglavnom zadovoljan/na	15.00%	20.20%	8.50%	16.40%	20.80%	9.40%	10.00%
Potpuno zadovoljan/na	6.70%	7.10%	7.40%	5.50%	6.20%	9.40%	2.50%
total	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Ispitivanje povezanosti stavova o sprečavanju nasilja nad ženama i obrazovanja pokazuje da **žene sa najnižim obrazovanjem najčešće nemaju stav. Kritička svest raste sa obrazovanjem**, pa su najoštrije u svojim stavovima studentkinje odnosno učenice. U ovoj obrazovnoj kategoriji ukrštene su starost i obrazovanje, što znači da su mlađe žene koje su u procesu obrazovanja ujedno i najsenzibilisanije za problem nasilja nad ženama. Razlike po obrazovanju su, međutim, znatno manje kada je reč o pozitivnim stavovima. Moguće tumačenje je da su pozitivni stavovi u stvari izraz konformizma, i da kao takvi ne traže posebne razloge, odnosno argument. S druge strane, negativni stavovi, mogu biti više obavezujući, odnosno povezani sa višim nivoom znanja i senzibilisanosti za ispitivani problem nasilja nad ženama.

Tabela 5. Stav o sprečavanju nasilja nad ženama,
 po obrazovanju ispitanica

	obrazovanje					
	Total	završena osnovna škola ili manje	dvogodišnja ili trogodišnja srednja škola	četvorogodišnja srednja škola	viša škola ili fakultet	učenica, student.
Ne zna, nema stav	34.50%	45.50%	29.10%	37.10%	31.80%	13.00%
Uopšte nije zadovoljan/na	14.60%	3.90%	16.30%	17.60%	16.40%	13.00%
Uglavnom nezadovoljan/na	16.50%	18.20%	14.00%	11.80%	20.90%	34.80%
Ravnodušan/na	12.70%	13.00%	11.60%	12.90%	11.80%	17.40%
Uglavnom zadovoljan/na	15.00%	14.30%	16.30%	14.10%	15.50%	17.40%
Potpuno zadovoljan/na	6.70%	5.20%	12.80%	6.50%	3.60%	4.30%
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Tabela 6. Stav o problemima koji pogađaju žene u lokalnoj sredini,
 po starosti

	Total	Starost					
		18 do 29 god	30-39 god	40-49 god	50-59 god	60-69 god	više od 70 god
Ne zna/nema takvih problema	73.20%	80.80%	61.70%	57.50%	76.00%	82.80%	87.50%
Diskriminacija žena i neravnopravan položaj, generalno	3.00%	3.00%	4.30%	4.10%	3.10%	1.60%	
Nezaposlenost žena, generalno	8.80%	5.10%	9.60%	17.80%	9.40%	6.20%	2.50%
Problemi prilikom zapošljavanja	4.30%	5.10%	5.30%	4.10%	3.10%	4.70%	2.50%
Problemi na samom poslu	2.40%	1.00%	5.30%	2.70%	2.10%		2.50%
Ekonomska zavisnost žena – nemaju "svoj dinar"	1.50%		2.10%	4.10%	1.00%	1.60%	
Nesigurnost i nebezbednost žena na ulici, u gradu	0.20%		1.10%				
Diskriminacija i nasilje u porodici	4.70%	2.00%	9.60%	6.80%	3.10%	1.60%	5.00%
Nedostupni su im ili su im manje dostupni javni servisi – bolnice, škole, administracija	0.40%			1.40%	1.00%		
Ostalo	1.50%	3.00%	1.10%	1.40%	1.00%	1.60%	
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Velika većina ispitanica smatra da ne postoje neki specifični "ženski problemi", izvan onih koji pogađaju sve građane Kragujevca (73.20%). Ovaj podatak se ne može tumačiti isključivo kao rodna nesenzibilisanost, već se mora dovesti u vezu sa realnim dominantnim problemima koji pogađaju i žene i muškarce u lokalnoj sredini. Kao što je prethodno pokazano, rodne razlike u procenivanju različitih elemenata lokalne sredine su veoma male, gotovo zanemarjive u velikoj većini slučajeva. Žene 30-40 godina starosti najređe nemaju mišljenje, odnosno one su najmanje sklone da veruju da nema nekih specifičnih "ženskih problema". Ovo svakako nije slučajno, jer je to ona starosna grupa koja je ujedno i najizloženija konkretnim problemima proisteklim iz rodne pripadnosti: opterećenju dvostrukim ulogama (rad u kući i na tržištu) i diskriminaciji prilikom zapošljavanja.

Među problemima koji su izdvojeni kao "ženski", najčešće se navodi problem nezaposlenosti žena. Ovaj podatak je svakako zanimljiv, s obzirom da je nezaposlenost problem koji gotovo u podjednakoj meri pogađa i muškarce. To znači da se identifikuju problemi koji su najbitniji za žene sa onima koji su specifični za žene. Drugim rečima, ispitanice zanemaruju rodne razlike i jednostavno se opredeljuju prema težini problema. Da su upitane za "specifično muški" problem, odgovor bi verovatno bio isti. To, opet, ne ukazuje na nisku senzibilisanost za specifično rodne problem, već na preovlađivanje dubokih razvojnih problema koji se očituju preko nezaposlenosti, i koji nisu sami po sebi rodno specifični.

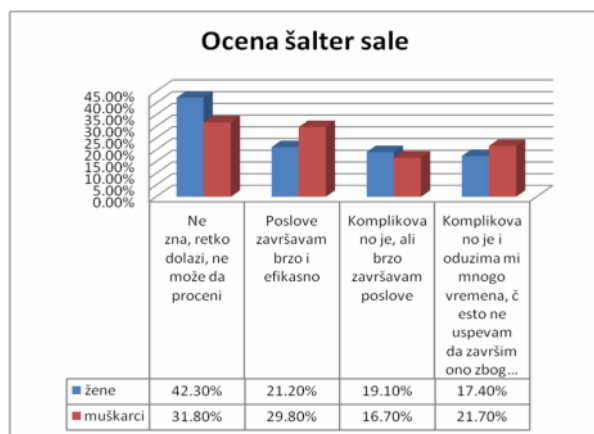
Tek svaka peta žena iz uzorka smatra da su diskriminacija i nasilje u porodici bitan specifično ženski problem. Ovako nizak stepen prepoznavanja nasilja nad ženama, ukazuje, međutim, na nizak stepen senzibilisanosti i informisanosti, jer se radi o problemu koji po svom obimu sigurno prevazilazi navedenu percepciju. Tako se odgovori o specifično "ženskim" problemima mogu videti zapravo kao kombinacija, s jedne strane realnih ozbiljnih razvojnih problema, koji preko nezaposlenosti pogađaju i žene i muškarce, a s druge strane kao rezultat niske senzibilisanosti za one probleme koji su zaista specifično "ženski". Obrazovanje žene češće imaju mišljenje, ali mlade žene, učenice i studentkinje, nemaju mišljenje u preko 9/10 slučajeva. Iako postoje zanimljive varijacije u odgovorima s obzirom na obrazovanje, u suštini se radi o veoma malim brojevima da bi se bilo šta pouzdano moglo zaključiti izvan onog što je već rečeno.

Utvrđivanje šta i zašto ispitanice neke probleme smatraju "specifično ženskim" jeste ozbiljno teorijsko i metodološko pitanje koje ima ozbiljne posledice na osmišljavanje mera rodne politike. Pri tom treba imati u vidu da je **samo prepoznavanje problema već napredak** u odnosu na stanje "slepila za rod" karakterističnog za mnoga postkomunistička društva, pa i za Srbiju. Na primer, specifično ženski problem diskriminacije i nasilja u porodici je tema koja posredno, preko javnog diskursa, ulazi u privatnu sferu, prepoznaje se i vraća se u javni diskurs. Drugim rečima, one žene koje nisu bile izložene znanju i informacijama o ovim problemima nemaju načina da te probleme prepoznaju, čak i kada ih "žive". **Zato, nizak stepen prepoznavanja ovih problema ne označava njihovu realno nisku rasprostranjenost, već u stvari nizak nivo znanja i informisanosti.**

Tabela 7. Stav o problemima koji pogađaju žene u lokalnoj sredini, po obrazovanju

	Obrazovanje					
	Total	os i manje	dvo i tro.	četvorogod.	VS i VSS	uc.student.
Ne zna/nema takvih problema	73.20%	87.00%	72.10%	70.60%	64.50%	91.30%
Diskriminacija žena i neravnopravan položaj, generalno	3.00%	...	2.30%	2.90%	4.50%	8.70%
Nezaposlenost žena, generalno	8.80%	6.50%	10.50%	11.20%	7.30%	...
Problemi prilikom zapošljavanja	4.30%	5.30%	10.00%	...
Problemi na samom poslu	2.40%	1.30%	1.20%	2.40%	4.50%	...
Ekonomska zavisnost žena – nemaju "svoj dinar"	1.50%	...	1.20%	1.80%	2.70%	...
Nesigurnost i nebezbednost žena na ulici, u gradu	0.20%	0.90%	...
Diskriminacija i nasilje u porodici	4.70%	3.90%	8.10%	4.70%	3.60%	...
Nedostupni su im ili su im manje dostupni javni servisi – bolnice, škole, administracija	0.40%	0.60%	0.90%	...
Ostalo	1.50%	1.30%	4.70%	0.60%	0.90%	...
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

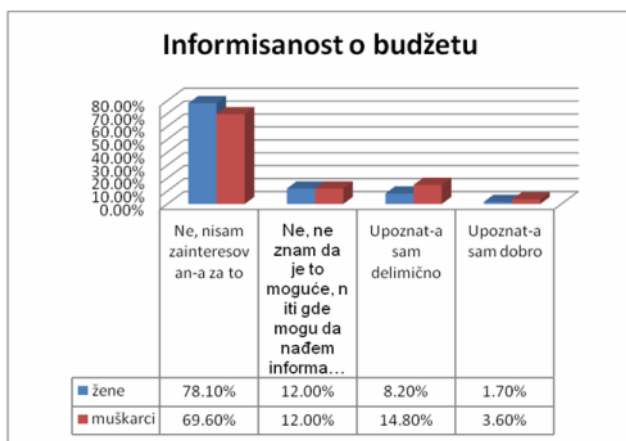
Upitani o tome koja su tri najveća problema u gradu Kragujevcu, ispitanici u velikom broju slučajeva izjavljuju da ne znaju. Ali, žene to čine češće od muškaraca (35.00% žena naspram 26.50% muškaraca). **I žene i muškari smatraju da su najveći problemi vezani za nedostatak posla i nezaposlenost, i to muškarcima češće od žena (42.30% muškaraca naspram 38.40% žena).** Svi ostali problemi u odnosu na ovaj su daleko manje važni i za žene i za muškarce.



Žene još uvek imaju značajno manje iskustva sa funkcionisanjem lokalne administracije, tj. "šalter sale". Može se pretpostaviti da je u patrijarhalnom okruženju "normalno" da muškarcima češće od žena obavljaju poslove koji su vezani za kontakt sa institucijama, odnosno da oni češće "predstavljaju" porodicu i porodične interese. Muškarcima češće od žena smatraju da poslove

završavaju brzo i efikasno. Žene se češće od muškaraca "žale" na komplikovanost i brzinu. Ovi odgovori se mogu povezati i sa **većim nezadovoljstvom koje žene imaju u odnosu na lokalnu administraciju**, i vrlo verovatno lošijim tretmanom u kontaktu sa šalterskim službenicima i službenicama. Neka vrsta etnografskog istraživanja koja bi pratila način na koji se ophode službenici prema ženama bi svakako doprinela dubljem osvetljavanju različitih mehanizama reprodukcije patrijarhalne strukture moći, čak i kada to čine službenice.

Iako je distribucija budžeta u suštini osnovno demokratsko pitanje u lokalnoj zajednici, velika većina i građana i građanki nije zainteresovana za pitanje raspodele budžeta. **Skoro 4/5 žena nije zainteresovano za pitanje budžeta**. Samo 1.70% žena i 3.60% muškaraca za sebe tvrde da su upoznati sa budžetom.



Međutim, ne samo da građani i građanke nisu upoznati sa načinom korišćenja budžeta, već nisu, uglavnom, ni zainteresovani da učestvuju u javnim raspravama o budžetu. **Samo 6.70% žena i duplo više muškaraca (12.80%) jesu zainteresovani da uzmu učešće u javnoj raspravi o budžetu**. Čak i ovi brojevi mogu biti precenjeni. **Nemanje vremena i nemogućnost uticaja** su dva specifična razloga koje navode i žene i muškarci. Razlike među njima nisu u tom pogledu naročito izražene. Nezainteresovanost žena po ovom pitanju raste sa starošću i opada sa nivoom obrazovanja. Najzainteresovanije za učešće u javnoj raspravi su žene starosti 50-59 godina (13.50%), dok su najmlađe žene zainteresovane samo u 4.00% slučajeva. Najobrazovanije žene su takođe više zainteresovane od neobrazovanih (10.90% među onima sa višom školom ili fakultetom).

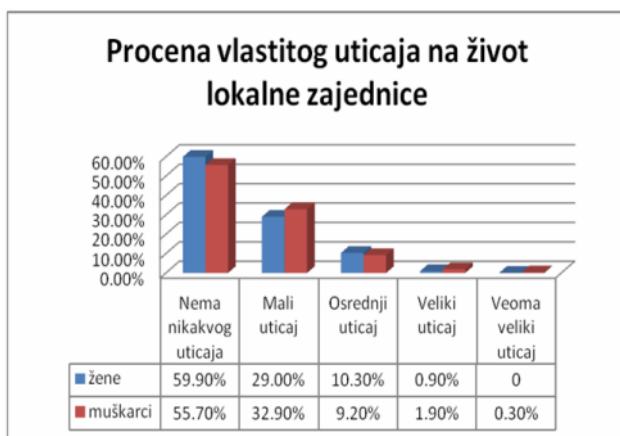
Jedan od važnih metoda postizanja rodne ravnopravnosti, na lokalnom nivou, kao i na nacionalnom nivou, jeste uspostavljanje rodnog budžetiranja. Međutim, kao što podaci pokazuju, sama ideja o uvođenju rodnog budžeta je u realnosti pre svega suočena sa limitirajućim faktorima kao što je visok stepen neinformisanosti, kao i visok stepen nezainteresovanosti za učešće u procesu. Kada se ovim podacima dodaju podaci o visokom stepenu nepoznavanja rodne problematike i opštem niskom stepenu rodne senzibilisanosti građanki i građana, ima se utisak da je **veoma sužen prostor za delovanje u pravcu uvođenja rodnog budžeta**. Međutim, problemu rodnog budžetiranja je mogućen pristupiti iz druge perspektive: **fokusiranjem na ono područje koje je građankama najvažnije, a to je očigledno problem zapošljavanja**.

Tabela 8. Ocena institucija na čelu grada

Ocena	Ž	M
Gradonačelnik	3.1	3.1
Gradska skupština	2.9	2.9
Gradsko veće	2.9	2.9
Gradska uprava – administracija	2.9	2.9
Javna preduzeća	3.1	3.0

Žene i muškarci se gotovo ne razlikuju u ocenjivanju institucija na čelu grada. I u ovom slučaju rodna pripadnost nije bitna. Međutim, ovi podaci mogu odražavati i činjenicu da **žene ne sameravaju lokalnu politiku i lokalne institucije prema potrebama žena, jer ni potrebe žena uglavnom ne vide izdiferencirano u odnosu na potrebe muškaraca**. Građanke očigledno u svojim ocenama **ne uzimaju u obzir rodnu strukturu određenih institucija**, jer da uzimaju, njihove ocene bi bile nepovoljnije u odnosu na ocene muškaraca. **One nemaju još uvek jasno izražen stav da interese žena treba da predstavljaju žene, ili bar da rodna izbalansiranost institucija na čelu grada treba da odražava stvarnu distribuciju gradjana po polu.**

Čak 80 % žena ne poznaje rad mesne zajednice, a u njen rad je uključeno samo 4% žena, i to uglavnom pomalo. Preko 84% ne poznaje rad kućnog saveta ili skupštine stanara, a samo 7% je aktivno. Dakle i na nivou neposrednog okruženja **građanke su mnogo više pasivne nego aktivne.**



Neučestvovanje odgovara proceni vlastitog uticaja na život lokalne zajednice. Razlike između muškaraca i žena su male. **Žene imaju manje poverenja u lokalnu vlast od muškaraca** (30.70% naspram 37.40%). Nizak stepen učestvovanja treba povezati sa opštim niskim stepenom zadovoljstva promenama.

Samo 7.50% žena i 9% muškaraca su članovi političkih stranaka, a čak 37% žena i 28% muškaraca su ravnodušni prema strankama. Samo 1.50% žena su članice neke nevladine organizacije naspram 3.10% muškaraca. Iz navedenih podataka može se zaključiti sledeće:

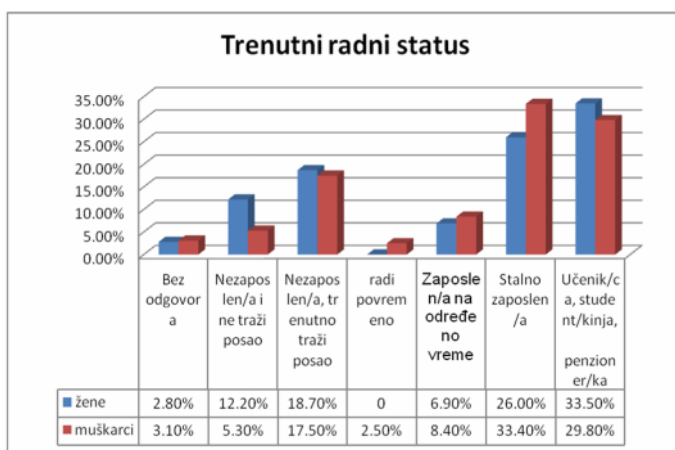
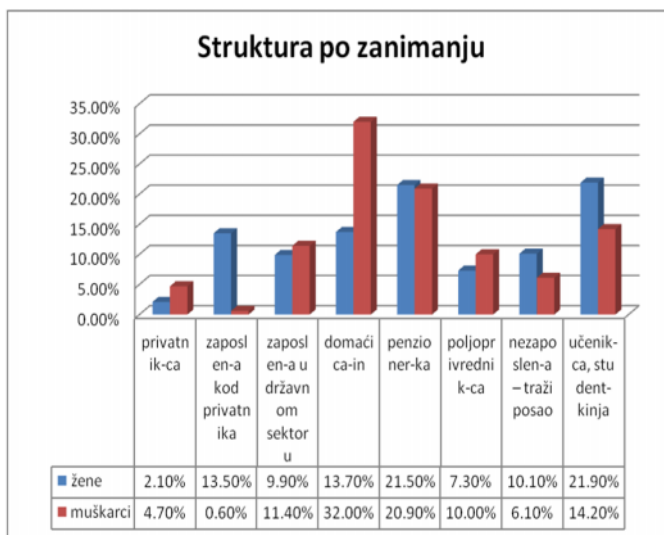
- U odgovorima dominira sličnost u stavovima žena i muškaraca.
- Najveće razlike u stavovima između žena i muškaraca tiču se nekolicine konkretnih "ženskih" tema, kao što su jaslice, diskriminacija i nasilje nad ženama.
- Žene imaju nešto više izražen kritički stav prema okruženju, ali su razlike male.
- Sa obrazovanjem raste učešće onih žena koje imaju stav i mišljenje, a opada učešće onih koje nemaju stav.
- Kritički stav žena uglavnom raste sa obrazovanjem i opada sa starošću.

Pored ovih zaključaka proisteklih direktno iz podataka, šira interpretacija upućuje i na više generalne zaključke koji su veoma bitni za formulisanje rodni politik. Najopštiji je zaključak da su građanke **neinformisane, nezainteresovane i sklone neučestvovanju u procesima upravljanja u lokalnoj zajednici**. To zapravo znači da je njihovo "učestvovanje" u građanskom statusu na jako niskom nivou. Ovo nije jednostavno rezultat

njihove isključenosti i diskriminacije, jer je situacija sa muškarcima u velikoj meri slična, već je reč o svojevrsnoj **krizi građanskog statusa, praksi, identiteta, a verovatno i smisla građanskog aktivizma**. Objašnjenje za ovo se mora tražiti na makro planu, na nivou države, i najverovatnije unutar koncepta "captured state", "otete države", koji podrazumeva svojevrsno otuđenje vladajućih elita od stanovništva. Ovaj proces je veoma izražen u tranzicionim društvima, pa i u Srbiji. Neučestvovanje i pasivnost građanki se mogu tumačiti kao racionalni odgovori na okruženje iz perspektive svakidašnjeg života, a ne kao "slabost" ili "nemoć". Neučestvovanje u građanskom aktivizmu, neavljenje javnom stvari (res publica) je **racionalan odgovor** kojim se vrši selekcija u prilog onog što je životno važno za preživljavanje u mikro sferi, nasuprot utopističkim idealima koji su se pokazali kao neostvarljivi. Posmatrano iz ove perspektive, relativno povoljne ocene koje građanke i građani daju elementima lokalne uprave, pre odražavaju visok stepen konformizma nego stvarno zadovoljstvo. Zbog toga se može postaviti pitanje: **šta je to što je stvarna suština građanskog statusa**, odnosno u kojoj meri je status građana u suprotnosti sa realnim funkcionisanjem "otete države"? **I ako je već sam građanski status krajnje limitiran u realnosti, kako u njega dodatno uneti rodnu dimenziju?**

Ekonomski položaj žena

U strukturi po zanimanju postoje značajne razlike između muškaraca i žena. Ispitanice su češće zaposlene kod privatnika i češće su nezaposlene. Ispitanici su češće privatnici, češće zaposleni u državnom sektoru i češće su poljoprivrednici. Posebno je zanimljivo da su muškarci češće od žena izjavljivali da su po zanimanju "domaćini", što se može objasniti nesenzibilisanišću ispitivača, kao i time da su verovatno neki nezaposleni muškarci izjavljivali da su "domaćini". Podaci pokazuju da ispitanice imaju čak i viši stepen aktivnosti od muškaraca, i da se ta razlika može objasniti njihovom izrazito većom zaposlenošću kod privatnika, najverovatnije u sektoru usluga. Ovi podaci, kao i podatak da su žene češće penzionerke, ali i učenice i studentkinje, **značajno relativizira dogmatičnu tvrdnju o ženama kao "najvećim žrtvama tranzicije"**. Fokus ispitanica na zapošljavanje postaje jasniji ako se ima u vidu trenutni radni status ispitanica. Najmlađe ispitanice su najčešće nezaposlene (21.2%), dok su najčešće u status zaposlenih na stalno ispitanice starosti 40-49 godina. Međutim, i među njima čak 30% nema posao. Mlađe ispitanice su češće zaposlene na određeno vreme.



Podaci o trenutnom radnom statusu ukazuju na to da **žene čak i kada su nezaposlene mnogo ređe od muškaraca traže posao**, što se može povezati sa "prirodnim podelom rada", tj. procesom retradicionalizacije i "razbijanja" **modela kontinuirane zaposlenosti žena koji je preovlađivao u komunizmu**. Žene koje ne traže posao iako su nezaposlene najčešće su u stvari žene koje ostaju kod kuće da čuvaju decu i/ili druge zavisne osobe (stare, hendikepirane, bolesne). U postojećem okruženju, u kome žene inače najlakše nalaze privremeno zaposlenje kod privatnika, najverovatnije u sektoru usluga, bilo formalno ili neformalno, uz znatno smanjene mogućnosti institucionalne podrške zaposlenim ženama i generalno nisku

kupovnu moć, **porodično najracionalnije rešenje** predstavlja upravo ova "prirodna podela rada". Ipak, iz perspektive rodne jednakosti, pa i evropskih trendova, ovo je **duboko anahron odgovor**, koji se bitno udaljava od ideala "work-life balance", odnosno uspostavljanja ravnoteže između profesionalne i privatne sfere, i za žene i za muškarce. Takođe, valja zapaziti da ovi podaci ukazuju na činjenicu da poslodavci favorizuju muškarce u smislu obezbeđivanja trajnog, a ne privremenog, zaposlenja.

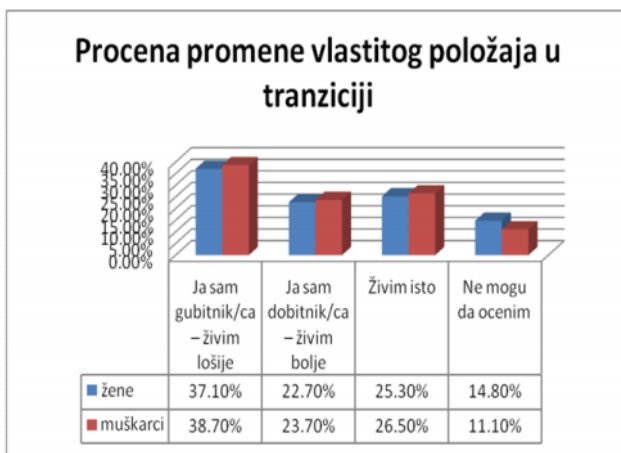
Tabela 9. Trenutni radni status po starosti ispitanica

	Total	Starost					
		18 do 29 god	30-39 god	40-49 god	50-59 god	60-69 god	više od 70 god
Bez odgovora	2.80%	1.00%	3.20%	2.70%	2.10%	6.20%	2.50%
Nezaposlen/a i ne traži posao	12.20%	10.10%	9.60%	12.30%	15.60%	14.10%	12.50%
Nezaposlen/a, trenutno traži posao	18.70%	21.20%	31.90%	30.10%	13.50%	1.60%	
Zaposlen/a na određeno vreme	6.90%	10.10%	16.00%	6.80%	1.00%		2.50%
Stalno zaposlen/a	26.00%	20.20%	37.20%	43.80%	35.40%		
Učenik/ca, student/kinja, penzioner/ka	33.50%	37.40%	2.10%	4.10%	32.30%	78.10%	82.50%
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Ukrštanje podataka o radnom statusu i starosti ispitanica pokazuje da najčešće od traženja posla odustaju najstarije ispitanice, dakle one koje i inače imaju najmanje šanse da posao nađu. Najmlađe ispitanice su najčešće nezaposlene (21.2%), dok su najčešće u statusu zaposlenih na stalno ispitanice starosti 40-49 godina. Međutim, i među njima čak 30% nema posao. **Mlađe ispitanice su češće zaposlene na određeno vreme.** Tranzicija duboko menja radne obrasce, i mlađe žene su sve više suočene sa činjenicom da je "stalno zaposlenje" sve manje verovatno za sve veći broj zaposlenih. Od onih koji obavljaju određeni posao, što je manjina u uzorku, **samo 9.70% žena i 11.10% muškaraca je zadovoljno poslom.**

Žene su manje zainteresovane za pokretanje sopstvenog biznisa, i pridaju manji značaj početnom kapitalu kao preduslovu, za razliku od muškaraca. Obrazovanije ispitanice smatraju početni kapital manje bitnim preduslovom od manje obrazovanih. **Najvažnije je to da velika većina ispitanica ne zna šta bi im bilo potrebno za pokretanje vlastitog biznisa.** Visok stepen kritičnosti i žene i muškarci zadržavaju i kada procenjuju da li škole pripremaju za tržište rada. **Naime samo oko 10% i jednih i drugih smatraju da je školsko obrazovanje u ovom smislu adekvatno.** S druge strane, svaka četvrta ispitanica i svaki peti ispitanik smatraju da u gradu postoje obuke koje kompenzuju ovaj nedostatak školskih ustanova. Ali, opet, polovina ispitanika i ispitanica sebe smatra neinformisanim o ovim pitanjima. Ipak, utešno je da

stepen informisanosti opada sa godinama i da su mlađe ispitanice po pravilu i bolje informisane i pozitivnije prema postojećim oblicima doživotnog obrazovanja i usavršavanja. Muškarci čak u 39% slučajeva smatraju da im dodatno obrazovanje nije potrebno, za razliku od 24% žena. **Samo 15% najmlađih ispitanica smatra da poseduje dovoljno znanja.** S druge strane, čak 31% ovih ispitanica jeste već imalo dodatne obuke, kao i 35% ispitanica starih 30-39 godina.



Dobitnica tranzicije je manje od gubitnica. Osećanje gubitništva raste sa starošću i opada sa obrazovanjem. Tako samo jedna četvrtina žena 18-29 godina sebe smatraju gubitnicama naspram čak 50% žena starosti 60-69 godina. Najneobrazovanija grupa žena sebe smatra gubitnicama u više od polovine slučajeva, dok samo jedna četvrtina studentkinja i učenica sebe smatra gubitnicama. Skoro jedna trećina ispitanica bi se iselila iz Srbije kada bi mogle, ali ipak ređe nego muškarci (32% naspram 36%). Mlađe i više obrazovane ispitanice više inkliniraju iseljenju. **Čak više od polovine ispitanica koje su učenice ili studentinje bi se iselilo iz Srbije kada bi za to imale mogućnosti (52%).**

Podaci o ekonomskom statusu ukazuju na duboku transformaciju radnih obrazaca i s tim u vezi i transformaciju porodičnih odnosa. U ovom pogledu već su jako izražene razlike između različitih generacija žena. Mlađe ispitanice su sve više svesne novih uslova na tržištu, što se održava u njihovoj želji za ličnim usavršavanjem. Međutim, kod mlađih ispitanica je na delu svojevrsna bifurkacija, pri čemu se one ispitanice koje su neudate usmeravaju ka tržištu rada, a one koje su udate, ka porodici. Starije nezaposlene žene koje imaju jako sužene mogućnosti zapošljavanja pokazuju više ekonomske inicijative. S

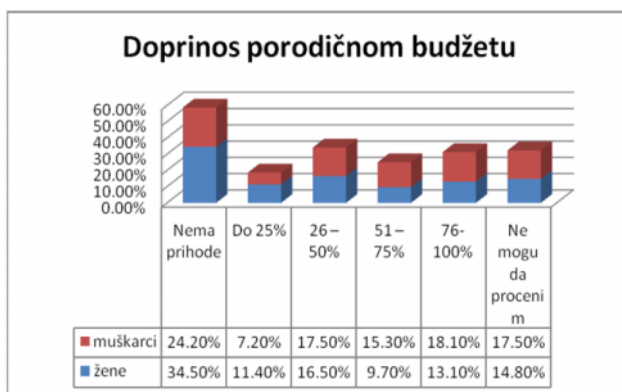
druge strane, muškarci su manje spremni na dodatana ulaganja putem učenja, što pokazuje da su na izvestan način manje prilagođeni promenama od žena. Nepovoljniji položaj žena u društvu u celini i na tržištu rada posebno, u suštini podstiče njihovo prilagođavanje i na dugi rok može formirati značajnu prednost u odnosu na mušku radnu snagu. Međutim, veliki broj mladih žena će, svesne situacije na tržištu i lošeg odnosa privatnih poslodavaca prema zaposlenima, ipak zaštitu tražiti u porodičnom okruženju, vraćajući se u tradicionalnu ulogu majke i domaćice.

ROD I PORODICA

Većina i žena i muškaraca iz uzorka koji su u nekom radnom statusu **porodicu smatra važnijom od posla, muškarci čak češće od žena (39.0% naspram 33.5%)**. Ovo ukazuje na duboku promenu rodnog režima. Naime, iako je odgovor žena na teško zapošljavanje i na neadekvatnu institucionalnu podršku porodici veoma često njihovo povlačenje sa tržišta rada, na nivou svesti i žene i muškarci zapravo dele veoma **slične stavove o potrebi usklađivanja porodice i posla**.

Tabela 10. Poređenje posla i porodice po važnosti

	žene	muškarci
Posao mi je važniji od porodice	1.50%	1.10%
Porodica mi je važnija od posla	33.50%	39.00%
Podjednako su mi važni	12.40%	15.90%
Ne mogu da se opredelim	1.30%	1.40%
Pitanje se ne odnosi na ispitanika	51.30%	42.60%



Kada je reč o porodičnom budžetu, **žene češće od muškaraca uopšte ne doprinose** (jedna trećina žena naspram jedne četvrtine muškaraca). Među onima koje imaju doprinos porodičnom budžetu, većina doprinosi

manje od 50%, dok je kod muškaraca obrnuto. Ipak, čak jedna četvrtina žena doprinosi preko 50% porodičnom budžetu.

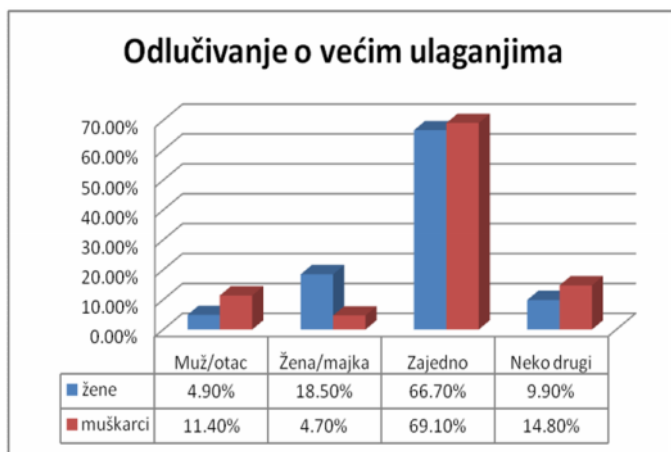
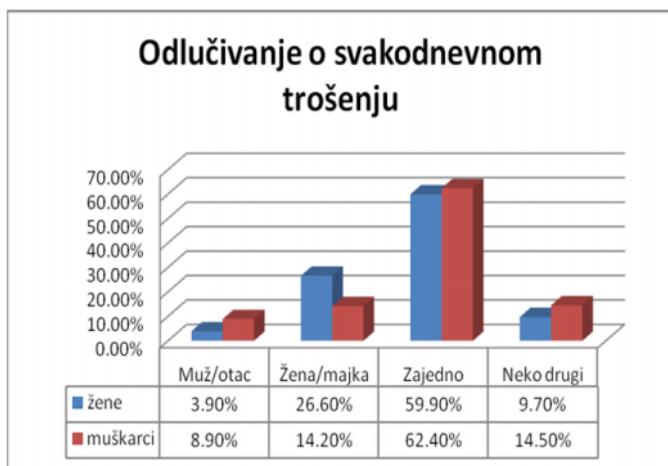
Tabela 11. Vlasništvo po polu

stan	žene	muškarci
vlasnik/ca	10.70%	14.20%
suvlasnik/ca	2.60%	1.70%
ne poseduje	86.70%	84.10%
kuća	žene	mškarci
vlasnik/ca	12.20%	36.20%
suvlasnik/ca	4.10%	1.90%
ne poseduje	83.70%	61.80%
imanje	žene	muškarci
vlasnik/ca	5.40%	11.10%
suvlasnik/ca	1.10%	0.80%
ne poseduje	93.60%	88.00%
vikendica	žene	muškarci
vlasnik/ca	1.90%	3.90%
suvlasnik/ca	0.60%	0.60%
ne poseduje	97.40%	95.50%
automobil	žene	muškarci
vlasnik/ca	10.10%	41.20%
suvlasnik/ca	3.90%	0.30%
ne poseduje	86.10%	58.50%

Razlike u pogledu vlasništva su veoma izražene. Vlasništvo nad stanom, kućom, imanjem, vikendicom i automobilom je još uvek dominantno u rukama muškaraca. Suvlasnički odnosi su mnogo ređi. Najčešće su žene suvlasnice kuća i automobila. Ipak, **velika većina i žena i muškaraca ne poseduje nekretnine**. Drugim rečima, to znači da žive isključivo od prihoda koje ostvaruju radom, kao i da ti prihodi po pravilu nisu dovoljni za obezbeđivanje vlasništva nad nekretninama. Može se pretpostaviti da se do vlasništva nad nekretninama dolazi najčešće putem nasleđivanja, što onda najverovatnije izjednačava šanse žena i muškaraca u dugom roku.

Sa starošću raste udeo onih koje su vlasnice, pa su najstarije žene i najčešće vlasnice zbog procesa nasleđivanja. Kod obrazovanja i vlasništva veze nisu tako jasne, izuzev u slučaju posedovanja autmobila. Svaka peta žena sa višim ili visokim obrazovanjem poseduje automobil, za razliku od zanemarljivog broja onih koje imaju niže obrazovanje.

Uštedevinu ima 8% žena, a kredite 18%. Između starosti i uštedevine ne postoji veza, ali najobrazovanije žene su ujedno i one koje najčešće imaju uštedevinu. Kredite najčešće podižu žene 40-59 godina starosti, i obrazovanije češće od neobrazovanih. Muškarci imaju češće uštedevinu od žena, ali gotovo podjednako često podižu kredite.



Za razliku od niskog stepena učešća u odlučivanju na lokalnom nivou, rodna ravnopravnost je u mnogo većoj meri ostvarena u **odlučivanju na nivou porodice**. Čak 2/3 žena učestvuje zajedno sa partnerom u donošenju odluka o većim ulaganjima. Ipak, treba zapaziti da u odlučivanju o svakodnevnom trošenju žene češće odlučuju same, dok je kod većih ulaganja veći broj muškaraca od ženakoji odlučuju sami. Može se zaključiti da u oko 2/3 porodica postoji zajedničko odlučivanje, odnosno visok stepen demokratičnosti. Zanimljivo je, takođe, da žene i muškarci vide svoju vlastitu ulogu kao značajniju nego što je to slučaj sa onim drugim.



Većina žena i muškarca su zadovoljni partnerskim odnosima, a muškarci su nešto zadovoljniji od žena. Žene su ujedno i više eksplicitno nezadovoljne partnerskim odnosima od muškaraca. Mlađe i obrazovanije ispitanice uglavnom imaju pozitivnije stavove o sadašnjem kvalitetu porodičnog života.

Tabela 12. Najčešći uzroci konflikata u porodici

	žene		muškarci	
	prvi uzrok	drugi uz.	prvi uzrok	drugi uz.
Ne odnosi se na ispitanika	56.00%	...	61.40%	1.60%
Novac	21.80%	...	25.40%	1.60%
Vaspitanje dece	6.20%	1.10%	2.60%	14.50%
Podela rada u domaćinstvu	7.50%	16.10%	2.30%	16.10%
Alkohol	0.90%	21.80%	0.30%	6.50%
Nasilje	0.20%	1.10%
Neslaganje naravi	6.80%	47.10%	6.90%	38.70%
Neverstvo	0.20%	2.30%	0.30%	6.50%
Mešanje roditelja	0.40%	10.30%	0.90%	14.50%

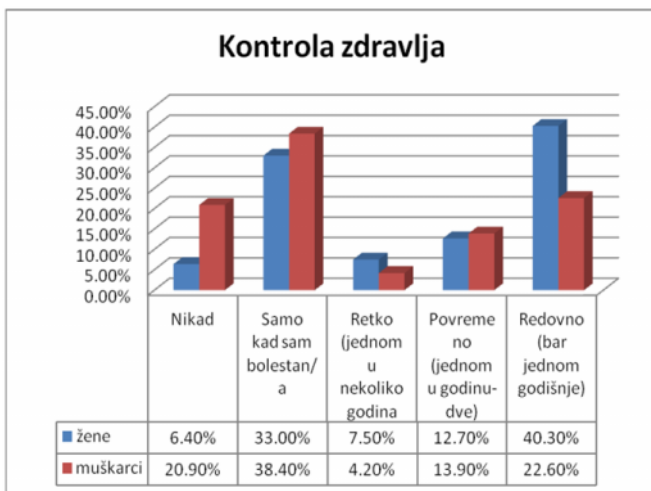
Kao prvi uzrok konflikata u porodici ispitanice najčešće navode novac (21.80%), a kao drugi uzrok neslaganje naravi (47.10%). Podelu rada u domaćinstvu kao prvi uzrok konflikata navodi 7.50% žena, a kao drugi 16.10%. U odgovorima muškaraca najčešći uzrok konflikata je takođe novac, a drugi uzrok je takođe neslaganje naravi. Međutim, veoma bitna razlika u odgovorima žena i muškaraca vezana je za alkoholizam, koje žene mnogo češće od muškaraca navode kao uzrok konflikata.

Tabela 13. Ko u vašoj porodici pretežno obavlja poslove vezane za negu i obrazovanje dece?

	Žene			Muškarci		
	Pretežno žena/majka	Pretežno muž/otac	Zajedno	Pretežno žena/majka	Pretežno muž/otac	Zajedno
Briga o dečijim obrocima, oblačenje deteta	22.50	0.60	13.90	13.60	0.60	15.90
Pomoć u izradi školskih zadataka	16.30	0.20	14.20	8.40	1.40	16.40
Nega deteta u slučaju bolesti	20.60	-	17.20	9.50	0.80	19.50
Igra sa detetom	15.50	0.40	20.40	5.60	1.70	21.40
Vaspitavanje deteta	13.50	24.70	3.20	4.70	0.60	24.80
Razgovori o problemima	13.10	24.90	3.20	5.30	0.80	25.30

Ispitivanje podela uloga u roditeljstvu pokazalo je da su žene još uvek pretežno zadužene za većinu poslova oko dece. Jedino igranje sa decom predstavlja oblast u koju su očevi više uključeni od majki kao i razgovor o problemima. To znači da je klasičan patrijarhalni model u kome je otac autoritet za dete još uvek zadržan, ali da je on kombinovan sa novom ulogom oca kao "partnera" u ugri, što odgovara modernim porodicama. Muškarci, što je veoma zanimljivo, vide ulogu žena umanjenu u odnosu na to kako žene vide svoju ulogu. Oni smatraju da većinu aktivnosti obavljaju zajedno sa ženama. Žene u proseku obavljaju plaćeni posao kraće od muškaraca (za jedan sat) , a neplaćeni znatno duže od muškaraca (1,6 sati duže).

Kada je reč o zdravlju, žene pokazuju veću odgovornost prema sopstvenom zdravlju jer idu češće kod lekara i na redovne kontrole. Čak 1/5 muškaraca nikada ne ide kod lekara, a samo 23% ide na redovne kontrole. Očigledno je da je na polju zdravstvene zaštite, a posebno prevencije potrebno još mnogo štošta uraditi na lokalnom i na nacionalnom nivou, a posebno u pravcu afirmacije zdravih životnih stilova.



ZAKLJUČAK

Transformacija javne i privatne sfere se ne odvijaju istim tempom i na isti način kada je reč o rodnim nejednakostima. Dugogodišnja kriza je izazvala intenzivno povlačenje u privatnu sferu, odnosno porodicu i domaćinstvo kao centar "ekonomije preživljavanja", ali i kao centar zadovoljenja različitih psiholoških i društvenih potreba. Poređenje stavova vezanih za javnu sferu, lokalnu zajednicu, i za privatnu sferu, porodicu, ukazuje na sledeće: rodne razlike su daleko manje izražene nego što je to slučaj sa razlikama između ove dve sfere. Drugim rečima, i žene i muškarci su slični među sobom i kao "građani" i kao "članovi porodice", i ta sličnost, sudeći po različitim sličnim prethodnim istraživanjima - raste. Međutim, dubok jaz između privatnosti i javnosti verovatno jača. Žene, zahvaljujući tradicionalnim rodnim ulogama, mogu biti čak i u prednosti u privatnoj sferi, koja je de facto sve važnija za sve veći broj i žena i muškaraca i to u meri u kojoj javna sfera, u ovom slučaju mesna zajednica, ne zadovoljava njihove potrebe. Revitalizacija porodice nije jednostavan retro trend, ona je odgovor na urušavanje javne sfere u društvu koje ima odlike "otete države". Iz ovoga se, međutim, naziru nove strategije rodne ravnopravnosti: insistiranje na kooperaciji između žena i muškaraca, dekonstrukcija muških (mačo) rodnih uloga, zalaganje za one programe i projekte koji konkretno doprinose kvalitetu života na mikro nivou. Takođe, u osnovi svake, pa i rodne transformacije, leži jačanje građanina i građanke, i ovladavanje demokratskim mehanizmima kontrole od mikro-lokalnog, do makro-državnog, nivoa. Prava mera te moći biće

transparentnost procesa donošenja odluka vezanih za budžet i njegovo urođnjavanje (Đurić-Kuzmanović, 2007; Blagojević, Vladislavljević, 2008).

Jedna od osnovnih poruka ovog istraživanja jeste da je "lično političko", tj. da razvoj lokalne zajednice mora da odgovori na potrebe konkretnih žena i muškaraca u toj lokalnoj zajednici, koje se pre svega artikulišu u privatnoj sferi. Drugim rečima, participacija i informisanost građana o lokalnoj upravi nije odvojena, niti bi trebalo da bude odvojena, od svakodnevnih života žena i muškaraca. Time se smisao i značaj "političkog" značajno proširuje u odnosu na preovlađujući otuđeni model, koji suprotstavlja "javno" i "privatno", proglašavajući "privatno" nebitnim i marginalnim.

REFERENCE

- (1) Blagojević Hjuson, M. (2013) Rodni Barometar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život, Beograd: UN Women
- (2) Blagojević, M. (2004a): Rodni Barometar u Bosni i Hercegovini, Sarajevo i Banja Luka: Gender Centri.
- (3) Blagojević, M. (2008): Rodni barometar u Crnoj Gori: društveni položaj i kvalitet života žena i muškaraca, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Crne Gore.
- (4) Blagojević, M., Vladislavljević, A. (2008) Vodič za rodno budžetiranje na opštinskom nivou: vođodanski model: Bački Petrovac: Akademija ženskog preduzetništva
- (5) Bobić, M. (2012) Rodna (ne) ravnopravnost. Reprodukcijska patrijarhata na lokalnom nivou u: Petrović Mina (pri) Glocalnost transformacijskih procesa u Srbiji, ISI, Čigoja
- (6) Đurić Kuzmanović, T. (2007) Ka rodnom budžetiranju: vodič, Novi Sad: Ženske studije i istraživanja

GENDER DIMENSION OF LOCAL DEVELOPMENT: RESEARCH RESULTS FROM KRAGUJEVAC

This text presents results from the survey on gender equality in one local community, city of Kragujevac. The research is one in a series of "Gender Barometer" type of research which are being undertaken in the region of Southeastern Europe, from 2002 on. The specificity of those researches is that they focus on gender differences from the perspective of everyday life. This research in Kragujevac has followed that logic, but it also included more specific questions related to inquiry of attitudes of citizens,

along gender lines, in relation to their life in the local community. Research results have shown that great majority of both women and men is uninformed, disinterested and reluctant to take more active role in local decision making. In most of the cases there are greater similarities than differences between men and women, but differences remain in those areas which can be more closely related to traditional gender roles. Critical opinions about the local governance increase with the level of education, especially with women. It is also interesting that equality between genders is much more pronounced in decision making in private sphere, than in public sphere. However, dominant gender differences remain in spheres of paid and unpaid work, with women much more often spending time working, but not in a form of employment, but as part of unpaid economy of care.

KEY WORDS: gender equality / local governance / Gender Barometer / quality of life / gender differences